

Kaks talvist taelikut

Tekst: Erast Parmasto

Fotod: Margus Pedaste

Jõulude ja uue aasta vahel olid omadega sassis nii meteoroloogiline kui ka seeneilm. Tartu ligidalt leidis professor Kuulo Kalamees tavaliselt sügissuvest kesksügiseni kasvava hariliku kukeseene noori viljakehasid, samas leidis ka varakevadise vereva karikseene erepunaseid kausikujulisi viljakehasid. Kurtis mulle: seeni on nii palju, et iga päev tuleb nende uurimiseks kogumas käia – metsas on aga valget aega ainult keskpäeval, kahe tunni ringis.

Mida on metsas veebruaris näha? Täna on alles aasta viimane päev, ennustusega ei taha alt minna. Nii väidangi: kaskede, nii elusate kui ka tüügaste küljes kasvab aasta ringi, seega ka veebruaris, kaks tavalist taelikut. Kui mitte koduühes või tänava ääres, siis lähemas kasetukas kindlasti.

Taelikuid on lihtne ära tunda: need on kabja- või padjakujulised mitmeastased enam-vähem pruunid torikseened. Tuletaela seeneliha on tihevatjas, küünega viljakeha koorkihile vajutades jääb sellele küünejalg. Taelikul on viljakeha kõva kui puit. Selle perekonna (*Phellinus*) liike on maailmas üle 225, Eestis on neist leitud 19. Pool sajandit tagasi oli neid siin ainult 13. Kust, õigemini – kuidas tuli meile kuus liiki juurde?

Juba ligi sajand tagasi oli märgatud, et puude eri perekondade liikidel kasvades on tuletaeliku (*Phellinus igniarius*) viljakehad pisut erineva kuju, värvuse ja struktuuriga. Alguses peeti neid süstemaatikute poolt ühe liigi vormideks. Oletati, et viljakehade välimus sõltub sellest, millise puu on seen nakatanud. Viimasel poolsajandil selgus, et tegemist on ligidaste, kuid ometi iseseisvate teisik- ehk sõsarliikidega. Seda tõestasid nii nende ristamiskatsed, DNA võrdlev uurimine kui ka statistiliste meetodite kasutamine seene viljakehade mikroskoopiliste elementide võrdlemisel. Endise ühe tuletaeliku ehk ebatuletaela asemel saame

Must taelik (*Phellinus nigricans*).

praegu Eestis eristada seitset. Tõtt-öelda oskas kogemustega metsamees neil ka varem silma järgi vahet teha. Nüüd sai aga tõestatud seegi, et näiteks pajul, lepal või haaval kasvavad liigid on kaskedele ohutud – võõrast puud nad nakatada ei suuda. Tuletaeliku nimi jäi ainult pajudel kasvavale liigile.

Kasel on meil tavalisemad kaks liiki, mis mõlemad põhjustavad tüve valget südamemädanikku. Kolmandik kuni pool nende leidudest on eluspuudelt; ülejäänud eelistavad surnud kase veel püstist tüve, kuigi ei põlga päris ära ka jämedamat lamapuitu. Sagedamini esineb must taelik (*Phellinus nigricans*, fotol ülerval), mille kübarad on terava servaga, ülakülj veidigi vanemast peast must, tihedalt paiknevate kontsentriliste vaokestega ning rohkete praokestega. Halli taeliku (*Phellinus cinereus*, fotol kõrval) serv on alguses lausa ümar, siis tõmp; ülakülj on tuhkhall, sageli ka pruunikas, hiljem

Hall taelik (*Phellinus cinereus*).

tumenev, kuid mitte must. Kontsentrilisi vagusid on ainult mõned ja nende vahed on üsna laiad. Mõlemad liigid kasvavad meil pea kõigis metsatüüpides, kus kaski leidub, kuid siiani pole halli taelikut leitud loo- ja nõmmemetsadest. Millised on nende kahe liigi bioloogilised erinevused, seda pole veel keegi uurinud.

lo